

φύσει δὲ ὁ ἄνθρωπος ἐπιδιώκει τὴν ἡδονὴν καὶ ἀποφεύγει τὴν λύπην, καὶ διὰ τοῦτο διὰ τὴν ἡδονὴν μὲν πράττει τὰ φαῦλα, διὰ τὴν λύπην δὲ ἀπέχει τῶν καλῶν. Διὸ δέον, ὡς ἔλεγε καὶ ὁ Πλάτων, εὐθύς ἐκ νεότητος νὰ συνειθίζῃ τις οὕτω πως, ὥστε νὰ ἡδῆται καὶ νὰ λυπηθῆται εἰς ὅσα πρέπει.

Λέγει λοιπόν, ὅτι ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ εἶνε μεσότης, καὶ ὅτι ἐνισχύεται καὶ δέον νὰ ἐνισχύηται διὰ τῆς συνηθείας, δι' ἧς καὶ καθίσταται προσφιλέως, ὅπως μὴ συντραβῆ εἰς τὸν σκόπελον τῆς ἡδονῆς καὶ λύπης.

Κατόπιν παρατηρεῖ ὅτι τὰ κατὰ τὰς ἠθικὰς ἀρετὰς χυνομένα καὶ πραττόμενα δὲν ἀρκεῖ νὰ εἶνε τοιαῦτα ἢ τοιαῦτα, δίκαια π.χ. ἢ σώφρονα ἔργα, ἀλλὰ χρειάζεται καὶ ὁ πράττων νὰ ἔχη συνείδησιν (νὰ γνωρίζῃ) τί πράττει πρῶτον, δευτέρον προαίρεσιν καὶ προαίρεσιν δι' αὐτὰ ταῦτα, καὶ τρίτον σταθεράν καὶ ἀμετακίνητον βούλησιν. Ἐκ τῶν τριῶν δὲ τούτων χαρακτηριστικῶν τοῦ ἐναρέτου λέγει ὅτι τὸ μὲν εἰδέναι ἐλάχιστον ἢ οὐδὲν ἰσχύει, τὰ δὲ ἄλλα, ἡ προαίρεσις καὶ ἡ βούλησις, ἰσχύουσι τὸ πᾶν αὐτὰ δὲ ἀποκτᾶ τις διὰ τῆς ἐξεως· διότι ἐκ τοῦ πολλῆς πράττειν τὰ σώφρονα καὶ τὰ δίκαια γίνεται τις σώφρων καὶ δίκαιος καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ εἰδέναι τί ἐστὶ σωφροσύνη καὶ τί δικαιοσύνη· ὥστε ὀρθῶς ἔχει τὸ ἄσκει δικαιοσύνην, σωφροσύνην, ὡς τὸ ἄσκει τὸ σῶμα.

Ἐκ τούτων συνάγεται ὅτι τὰ μὲν πράγματα ἦτοι αἱ πράξεις εἶνε δίκαιαι ἢ καλαί, ὅταν εἶνε τοιαῦται, ὅποιας ἤθελε πράξει ὁ δίκαιος ἢ ὁ φιλόκαλος· ἀλλ' ὅμως ὁ ταύτας πράττων δὲν εἶνε δίκαιος ἢ φιλόκαλος, ἀν δὲν πράττῃ ταῦτα ὡς εἴρηται, ἡγουν μετὰ συνειδήσεως προαιρέσεως καὶ βουλήσεως σταθερᾶς· ἀλλ' ἡ προαίρεσις καὶ ἡ βούλησις ἢ σταθερὰ ἀποκτᾶται ἐκ τῆς ἐπανειλημμένης τῶν δικαίων καὶ καλῶν πράξεως, ἐκ τῆς ἀγαθῆς ἄρα ἐξεως, ἐξ ἧς καὶ χαίρουσι πράττοντες. Ἄρα δέον ἵνα γείνη τις δίκαιος, νὰ πράττῃ τὰ δίκαια καὶ ἀποκτήσῃ τὴν ἕξιν ταύτην. Πλὴν δυστυχῶς, παρατηρεῖ ὁ Ἀριστοτέλης ἐνταῦθα, ὅτι οἱ πολλοὶ δὲν πράττουσι τὰ δίκαια, ἀλλ' ὀμιλοῦσι καὶ φιλοσοφοῦσι περὶ τῶν δικαίων καὶ περὶ δικαιοσύνης, νομίζοντες ὅτι οὕτω θὰ εἶνε σπουδαῖοι.

Ἀποκρούει δὲ εἶτα τὸν ὀρισμὸν τινῶν τῆς ἀρετῆς, ὅτι αὕτη εἶνε ἀπάθεια καὶ ἡρεμία. Ἐξ ἐναντίας κατ' αὐτὸν ἡ ἀρετὴ ὡς ἀρετὴ στρέφεται περὶ ἡδονᾶς καὶ λύπας πράττουσα τὰ βέλτιστα καὶ ἡ κακία τούναντίον· ἐνῶ δηλαδὴ

εἰς πᾶσαν πράξιν κεῖται εἰς αἵρεσιν τὸ καλόν, τὸ συμφέρον καὶ τὸ ἡδύ, καὶ εἰς ἀποφυγὴν τὸ αἰσχρόν, τὸ ἀσύμφορον καὶ τὸ λυπηρόν, ὁ ἀγαθὸς καὶ ἐνάρετος περὶ ταῦτα κατορθώνει τὸ δέον, ὁ δὲ κακὸς ἀμαρτάνει, μάλιστα περὶ τὴν ἡδονὴν· διότι ἡδονὴ τις σωματικὴ παραφέρει αὐτὸν εἰς τὸ νὰ πράξῃ τὸ αἰσχρόν καὶ τὸ ἀσύμφορον.

Ποιεῖ δ' ἔπειτα ἱκανὸν λόγον περὶ ἡδονῆς καὶ ὅτι ἐκ νηπιακῆς ἡλικίας ἔχομεν σύντροφον τὴν φιληδονίαν καὶ ὅτι χαλεπώτερον ἡδονῇ μάχεσθαι ἢ θηρίῳ, καὶ ὅτι περὶ τὸ χαλεπώτερον χρειάζεται καὶ τέχνη καὶ ἀρετὴ. Ἐντεῦθεν πᾶσα ἡ περὶ ἠθικῆς πραγματεία καὶ ἡ περὶ πολιτικῆς, διότι καὶ αὕτη εἰς τὴν ἠθικὴν στηρίζεται, στρέφεται περὶ ἡδονᾶς καὶ λύπας, ποίας ἡδονᾶς ἐπιδιωκτέον καὶ ποίας λύπας ἀποφευκτέον· ὥστε ἡ ἀρετὴ εἶνε ἱκανότης περὶ ἡδονᾶς καὶ λύπας καὶ ὅτι ὑπὸ μὲν τῆς καλῆς ἐξεως γίνεται καὶ αὐξάνει ἡ ἀρετὴ, ὑπὸ δὲ τῆς κακῆς ἐξεως φθείρεται καὶ μεταβάλλεται, καὶ οὕτως ἐξ ὧν γίνεται ἡ ἀρετὴ, ὑπὸ τούτων καὶ αὐξάνει καὶ φθείρεται.

Ἐνταῦθα παρεκβατικώτερον παρατηροῦμεν διαλάμπουσαν τὴν ἐξῆς ἀλήθειαν· λαὸς τις ἀπαξ διαφθαρεῖς ἐνεκα διαφορῶν αἰτίων ἱστορικῶν καὶ κακῶν ἐξεων, ὅπως ἰαθῆ καὶ εἰ δυνατόν ἠθικοποιηθῆ, ὡς ἤθελεν εἰπεῖ τις, ἀνάγκη πᾶσα νὰ μεταβάλλῃ τὰς κακὰς αὐτοῦ ἐξεις· διότι αὐταὶ εἶνε τῆς διαφθορᾶς ἡ πηγή· ἀλλὰ πῶς μεταβάλλονται αἱ ἐξεις; εἶνε εὐκολον; διὰ λόγων καὶ θεωριῶν; ἢ πῶς ἄλλως ἐνισχύεται ὁ οὕτω διαφθαρεῖς λαός; πάντα σπουδαιότατα παιδαγωγικὰ ζητήματα. Ἐπανερχόμεθα. Ἐπειδὴ λέγει, ἡ ἀρετὴ εἶνε ἐξὶς καὶ ἐξὶς προαιρετικὴ, ἔπεται ὅτι ἀγαθοὶ ἢ κακοὶ γινόμεθα οὐχὶ φύσει, ἀλλὰ προαιρέσει. Καὶ ποία τις ἐξὶς προαιρετικὴ εἶνε ἡ ἀρετὴ; ἡ σκοποῦσα τὴν μεσότητα τὴν ὡς πρὸς ἡμᾶς, τὴν ἀνάλογον δηλονότι, καὶ ἀποφεύγουσα τὴν ὑπερβολὴν ὡς καὶ τὴν ἔλλειψιν περὶ τε τὰ πάθη καὶ τὰς πράξεις. Μεσότητα δὲ λέγει ἐπὶ πολλῶν πράξεων τὸ ὅτε δεῖ, καὶ ἐφ' οἷς καὶ πρὸς οὐδ καὶ οὐ ἔνεκα καὶ ὡς δεῖ, ἐν ἄλλαις λέξεσι τὸν ἀρμόδιον καιρὸν, τὸν τελικὸν σκοπὸν καὶ τὸν ποιητικὸν σκοπὸν καὶ τὴν σχέσιν καὶ τὸν τρόπον τοῦ πράττοντος· πάντα δὲ ταῦτα ὀρίζει βέβαια ὁ λόγος. Περαιτέρω δὲ παρατηρεῖ ὅτι τὸ ἀμαρτάνειν τοῦ σκοποῦ συμβαίνει πολλάκις, τὸ δὲ ἐπιτυγχάνειν μοναχῶς· διὸ καὶ τὸ μὲν εἶνε ῥάδιον, τὸ ἀπραγχεῖν τοῦ σκοποῦ· χαλεπὸν δὲ τὸ ἐπιτυχεῖν. Ἐνῶ δὲ κατ' οὐσίαν ἡ ἀρετὴ εἶνε μεσότης,

κατὰ τὴν ἀξίαν εἶνε ἀκρότης. Ἐνταῦθα παρατηρεῖ ὅτι ὑπάρχουσι τοῦ τεθέντος τούτου κανόνος καὶ ἐξαιρέσεις, οἷον ἡ ἀναίσχυντία· διότι τὸ τῆς ἀναίσχυντίας δὲν ἔχει μεσότητα, ὡς οὐδὲ ὁ φθόνος· ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν πράξεων ἡ κλοπὴ καὶ ὁ φόνος· δηλ. δὲν ὑπάρχει φθόνος ἢ κλοπὴ ἢ φόνος μετριώτερος· ἀλλὰ κλοπὴ μικρὰ καὶ μεγάλη εἶνε πάντοτε κλοπὴ καὶ οὕτω καθεξῆς. Τὰ τοιαῦτα πάντα εἶνε καθ' ἑαυτὰ φαῦλα, διότι εἶνε ἑλλείψεις ἢ ὑπερβολαί· δὲν εἶνε δὲ δυνατόν νὰ ὑπάρχη τῆς ὑπερβολῆς ὑπερβολὴ καὶ τῆς ἑλλείψεως ἑλλείψις, ἵνα ὑπάρχη τις μεταξὺ μεσότητος. Οὕτω καὶ τῆς σωφροσύνης καὶ τῆς ἀνδρίας δὲν ὑπάρχει ὑπερβολὴ καὶ ἑλλείψις· διότι ὑπερβολὴ σωφροσύνης καὶ ὑπερβολὴ ἀνδρίας οὐδὲν σημαίνει· τὸ μέσον τοῦτο, ἡ σωφροσύνη ἢ ἡ ἀνδρία, εἶνε ἀκρότης, ὥστε ἀκρότης τῆς ἀκρότητος δὲν εἶνε νοητὴ. Τὴν θεωρίαν ταύτην τῆς μεσότητος ἐφαρμόζει ἐπὶ τὰ καθ' ἑκαστα ὧδε. Ἀρχεται ἀπὸ τῆς ἀνδρίας. Περὶ τὸν φόβον καὶ τὸ θάρρος ἢ ἀνδρία εἶνε μεσότης· ὁ καθ' ὑπερβολὴν, θρασύς, ὁ δὲ κατ' ἑλλείψιν, δειλός. Περὶ τὰς ἡδονὰς καὶ λύπας μεσότης εἶνε ἡ σωφροσύνη· ὑπερβολὴ ἢ ἀκολασία· ἢ ἑλλείψις ἀναίσθησία, ἧτις καὶ εἶνε σπανία. Περὶ δόσιν καὶ λῆψιν χρημάτων μεσότης ἢ ἐλευθεριότης, ὑπερβολὴ ἢ ἀσωτία, ἑλλείψις ἢ ἀνελευθερία.

Περὶ τὴν χρῆσιν τῶν χρημάτων ὑπάρχουσι διάφοροι διαθέσεις ὁμοίως· ἡ μὲν μεγαλοπρέπεια εἶνε μεσότης, ἀρα ἀρετὴ· ἡ δὲ ὑπερβολὴ λέγεται ἀπειροκαλία καὶ βαναυσότης· ἡ δὲ ἑλλείψις καλεῖται μικροπρέπεια. Ὅμοίως περὶ τιμὴν καὶ ἀτιμίαν μεσότης μὲν ἢ μεγαλοψυχία, ὑπερβολὴ δὲ ἢ χαυνότης καὶ ἑλλείψις ἢ μικροψυχία· ἡ δὲ μεγαλοψυχία περὶ μεγάλην τιμὴν, ὡς ἢ μεγαλοπρέπεια εἶνε περὶ μέγαρα πράγματα. Ἐπειτα ὁ ὑπερβάλλων εἰς τὰς ὀρέξεις του φιλαυτος, ὁ ἑλλείπων ἀφιλότιμος, ὁ μέσος φιλότιμος· ὁμοίως περὶ τὴν ὀργὴν ὁ μὲν ὑπερβάλλων ὀργίλος, ὁ δὲ ἑλλείπων ἀόργητός τις, ὁ δὲ μέσος πρᾶος. Περὶ τὸ ἀληθές ἢ μὲν μεσότης ἀλήθεια, ἢ δὲ προσποίησις ἢ μὲν ἐπὶ τὸ μείζον ἀλαζονεία, ἢ δὲ ἐπὶ τὸ ἕλαττον εἰρωνεία. Περὶ τὸ ἐν παιδιᾷ καὶ συναναστροφῇ ἡδὺ ἢ μεσότης εἶνε εὐτραπελία, ἢ ὑπερβολὴ δὲ βωμολοχία, ἢ δὲ ἑλλείψις ἀγροικία.

Περὶ τὸ λοιπὸν ἡδὺ τοῦ βίου ἢ μεσότης φιλία καὶ φίλος, ὅς τις εἶνε ἡδὺς ὡς πρέπει, ὁ δὲ ὑπερβάλλων καὶ πάντοτε καὶ πάντας θέλων νὰ εὐχαριστῇ λέγεται ἀρεσκος καὶ φιλάρεσκος καὶ κόλαξ δέ, ἂν ἐνεκεν ὠφελείας ἐπι-

τηθεύηται τοῦτο· ὁ δὲ ἑλλείπων καὶ ἐν πᾶσιν ἀηδὴς εἶνε δύσερις καὶ δύσκολος.

Ἐπειτα καὶ περὶ τὰς παθήσεις αἰδήμων μὲν ὁ μέσος, ὁ δὲ πάντα αἰδοῦμενος καταπλήξ, ὁ δὲ ἑλλείπων ἀναίσχυντος. Εἶτα ἡ νέμεσις εἶνε μεσότης φθόνου καὶ ἐπιχαιρεκακίας· ἡ νέμεσις εἶνε λύπη καὶ δυσἀρέσκεια διὰ τοὺς ἀναξίως εὐτυχοῦντας, ἐνῶ ὁ φθόνος καθ' ὑπερβολὴν λύπη ἐπὶ πᾶσιν εὐτυχοῦσιν· ἡ δὲ χαιρεκακία ἑλλείπει τοῦ λυπεῖσθαι, ὡς εἰκός, ἐπὶ τοῖς κακοῖς τοσοῦτον, ὥστε καὶ χαίρει ἐπ' αὐτοῖς.

Παρατηρεῖ δὲ ὅτι εἰς πάσας τὰς ἄνω ἐκτεθείσας σχέσεις ὑπάρχει ἀντίθεσις· καὶ αἱ μὲν ἄκραι, ἢ τε ὑπερβολὴ καὶ ἢ ἑλλείψις, εἶνε καὶ πρὸς ἀλλήλας ἐναντία, ὡς ἢ ἀσωτία καὶ ἀνελευθερία, ἀκολασία καὶ ἀναίσθησία, θρασύτης καὶ δειλία, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν μεσότητα· διὰ τοῦτο ὁ ἀνδρείος πρὸς τὸν δειλὸν φαίνεται θρασύς, πρὸς δὲ τὸν θρασύν φαίνεται δειλός· ὁμοίως καὶ ὁ σώφρων πρὸς μὲν τὸν ἀναίσθητον φαίνεται ἀκούλαστος, πρὸς δὲ τὸν ἀκούλαστον ἀναίσθητος· καὶ ὁ ἐλευθέριος πρὸς μὲν τὸν ἀνελεύθερον ἀσωτος φαίνεται, πρὸς δὲ τὸν ἀσωτον ἀνελεύθερος (φιλάργυρος)· καὶ ἀναλόγως ἐπὶ πάντων αὐτὸ τοῦτο συμβαίνει. Ἄλλ' ἢ ἐναντιότης τῶν ἄκρων πρὸς ἀλλήλας φαίνεται μείζων· π.χ. ἢ ἀναίσθησία καὶ ἢ ἀκολασία, ἀσωτία καὶ ἀνελευθερία. Ἐτι περαιτέρω παρατηρεῖ ὅτι τὰ ἀπέχοντα πλεον ἀπὸ τοῦ μέσου φαίνονται ἐναντιώτερα· οἷον ἢ ἀκολασία· αὕτη ἀπέχει πολὺ τοῦ μέσου, τῆς σωφροσύνης, ἢ ἢ ἀναίσθησία· διότι μᾶλλον εὐκατάφοροι εἴμεθα φύσει πρὸς τὰς ἡδονὰς ἢ πρὸς τὴν κοσμιότητα.

Διὰ ταῦτα διότι ἢ ἀρετὴ εἶνε ἠθικὴ μεσότης μεταξὺ τῶν δύο κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολὴν, τῆς δὲ κατ' ἑλλείψιν, καὶ ἐπομένως σκοπεύει τὸ μέσον καὶ ἐν ταῖς παθήσεσι καὶ ἐν ταῖς πράξεσι, χαλεπὸν ἔργον τυγχάνει ὄν τὸ εἶναι τινα σπουδαῖον καὶ ἐνάρετον· ὡς τὸ λαβεῖν τοῦ κύκλου τὸ μέσον σημεῖον δὲν εἶνε τοῦ παντός, ἀλλὰ τοῦ εἰδότης. Μέχρι τσαύτης ἀκριβείας ἀνάγει τὴν τέχνην τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς.

Τὸ ὀργισθῆναι παντός καὶ ῥάδιον καὶ τὸ δοῦναι ἀργύριον καὶ τὸ δαπανῆσαι εὐκολον, ἀλλὰ τὸ εἰς τίνα δοῦναι καὶ πότε δοῦναι καὶ πόσον καὶ τίνος ἐνεκα καὶ πῶς, ταῦτα δὲν εἶνε πλέον τοῦ παντός οὐδ' εὐκολα· διὰ τοῦτο εἶνε καὶ τὸ εὖ ποιεῖν τι σπάνιον καὶ ἐπαινετὸν καὶ καλόν.

Ἐπὶ τούτοις συμβουλεύει ἐπειδὴ τοῦ τυχεῖν τοῦ μέσου εἶνε ἄκρως χαλεπὸν, ν' ἀπομακρυνώμεθα τοῦ μᾶλλον ἐναντίου τῆς μεσότητος, οἷον τῆς ἀκολασίας, τῆς ἀσωτίας, καὶ πρὸς

τούτοις ν' ἀπέχωμεν ἀπ' ἐκείνου, πρὸς ὃ μᾶλλον κλίνομεν φύσει, ὥστε οὕτως ἐντεῦθεν ν' ἀποσύρωμεν ἑαυτοὺς πρὸς τὸ ἐναντίον, ὅπως πλησιάζωμεν τοῦλάχιστον ὅση δύναμις πρὸς τὸ μέσον. Πρὸ πάντων συμβουλεύει νὰ φυλαχθῶμεν ἐν παντὶ ἀπὸ τοῦ ἡδῦ καὶ τὴν ἡδονήν· διότι εὐκόλως ὑπ' αὐτῆς δελεαζόμεθα· καὶ ὡς οἱ δημογέροντες παρ' Ὀμήρῳ περὶ τῆς Ἑλένης νὰ εἴπωμεν : οὐ νέμεσις ἀλλὰ καὶ ὄϊος.

Διαπεράνας οὕτω τὴν θεωρίαν αὐτοῦ ταύτην τῆς μεσότητος, ἐπισκοπεῖ τὰς πράξεις καὶ τὰς παθήσεις κατὰ τὸ ἐκουσίον καὶ ἀκούσιον, προαιρετικὸν καὶ βουλητικόν, στοιχείον οὐσιώδεις, ὅπερ διείδεν ἐν ταῖς τοῦ ἀνθρώπου πράξεσι. Λέγει δὲ ἐκουσίαν ἐκείνην τὴν πράξιν, ἧς ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως κεῖται ἐν τῷ ὑποκειμένῳ, ἀκούσιαν δὲ, ἧς ἡ αἰτία τῆς κινήσεως κεῖται ἐκτὸς τοῦ ὑποκειμένου· καὶ ὅτι ὁ δι' ἀγνοίαν πράξας τι καὶ μηδὺλως δυσχεραίνων ἐπὶ τῇ πράξει, δὲν ἐπραξεν ἐκὼν βέβαια πρᾶγμα, τὸ ὅποιον δὲν ἐγνώριζεν ἄλλ' οὐδὲ ἄκων, ἐπειδὴ δὲν λυπεῖται. Χαρακτηρίζει τέλος τὸ ἀκούσιον ὡς βίαιον καὶ δι' ἀγνοίαν γινόμενον, τὸ δὲ ἐκούσιον ὡς τοιοῦτον, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐν αὐτῷ, εἰδότε καὶ τὰ καθ' ἕκαστα τῆς πράξεως.

Εἰς τὸ ζήτημα τῆς προαιρέσεως παραδέχεται ἐλευθερίαν βουλήσεως καὶ ἀποφαίνεται ὅτι ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ καὶ ἡ ἀρετὴ, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ κακία· διότι εἰς ὅσα ἔχομεν τὴν ἐξουσίαν τοῦ πράττειν, εἰς ταῦτα ἔχομεν καὶ τὴν ἐξουσίαν τοῦ μὴ πράττειν· καὶ ὡς ἐπὶ τῆς κρίσεως ἀφ' ἡμῶν ἐξαρτᾶται τὸ οὐ καὶ τὸ ναί, ἢ ἀρνησις καὶ ἢ κατάφασις. Ἄν τὸ πράττειν τι, ὅπερ εἶνε καλόν, εἶνε εἰς τὴν ἐξουσίαν ἡμῶν, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὸ μὴ πράττειν τι, ὅπερ εἶνε αἰσχρόν, θὰ εἶνε εἰς τὴν ἐξουσίαν ἡμῶν καὶ ἀντιθέτως ἂν τὸ μὴ πράττειν, ἐπειδὴ εἶνε καλόν τὸ μὴ πράττειν τοῦτο, ἐξαρτᾶται ἀφ' ἡμῶν, ὁμοίως καὶ τὸ πράττειν, ἐπειδὴ τοῦτο εἶνε αἰσχρόν, ἀφ' ἡμῶν ἐξαρτᾶται. Ὅστε ἐφ' ἡμῖν εἶνε καὶ τὸ πράττειν τὰ καλὰ καὶ τὸ πράττειν τὰ αἰσχρά, ὡς καὶ τὸ μὴ πράττειν ταῦτα, καὶ κατὰ τοῦτο εἶνε τις ἀγαθὸς ἢ κακός. Ἄπὸ τούτων τῶν σκέψεων ὁρμώμενος ἐναντιοῦται εἰς τὴν γνώμην τοῦ Πλάτωνος, ὅστις εἶπεν ὅτι οὐδεὶς εἶνε πονηρὸς ἐκὼν οὐδὲ μακάριος ἄκων· καθόσον οὐδεὶς θέλει τὸ κακόν του, ἀλλ' ἐξ ἀγνοίας καὶ διὰ τοῦτο τρόπον τινὰ ἄκων. Προῖόν δὲ ποιεῖται διάκρισιν προαιρέσεως καὶ βουλήσεως, ὡδὲ πως ἐκτυλίσσωμεν τὴν θεωρίαν ταύτην. Ἡ προαίρεσις διαφέρει τοῦ ἐκουσίου· διότι τοῦ ἐκουσίου, λέγει, καὶ οἱ παῖδες καὶ

(ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΖ΄.)

τὰ ἄλλα ζῶα μετέχουσιν, ἐνῷ προαιρέσεως δὲν μετέχουσιν· ἔπειτα ἡ προαίρεσις δὲν εἶνε οὔτε ἐπιθυμία οὔτε ὄρεξις· διὰ τοῦτο καὶ τὰ ἄλλα ζῶα ἔχουσιν ἐπιθυμίας καὶ ὄρεξεις, ἀλλὰ προαίρεσιν οὐ· ὁμοίως ὁ ἀκρατὴς πράττει ἐξ ἐπιθυμίας κινούμενος καὶ ἐκουσίως, ἀλλ' οὐχὶ ἐκ προαιρέσεως.

Ἡ προαίρεσις δὲν εἶνε οὐδὲ βούλησις, εἰ καὶ φαίνεται λίαν συγγενής· διότι προαίρεσις τῶν ἀδυνάτων δὲν ὑπάρχει, ἐνῷ βούλησις ὑπάρχει, οἷον ἐβούλετο σώζειν τὸν πνιγόμενον. Ἐπειτα ἡ βούλησις ἀναφέρεται καὶ εἰς ξένα πράγματα καὶ δι' ἄλλου πραττόμενα, οἷον βούλωμαι νὰ ἐπιτύχη ὁ ὑποκριτὴς οὗτος, ἐνῷ προαιρεῖται τις, ὅσα αὐτὸς πράττει. Ἐπειτα ἡ βούλησις ἀφορᾷ μᾶλλον τὸν σκοπὸν τῆς πράξεως, ἢ δὲ προαίρεσις τὰ πρὸς τὸν σκοπὸν μέσα· οἷον βούλωμαι ὑγιαίνειν· προαιρούμαι ἡμῶς τὰ μέσα, δι' ὧν θὰ ὑγιαίνω· διὰ τοῦτο δυνάμεθα μὲν νὰ εἴπωμεν βουλόμεθα εὐδαιμονεῖν, ἀλλὰ δὲν ἀρμύζει νὰ εἴπωμεν ὅτι προαιρούμεθα εὐδαιμονεῖν· διότι ἡ προαίρεσις ἀναφέρεται ὅλως εἰς τὰ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ἡμῶν. Προαιρούμεθα λοιπὸν νὰ λάβωμέν τι ἢ ν' ἀποφύγωμέν τι καὶ προαιρούμεθα ὅσα μάλιστα γνωρίζομεν ὅτι εἶνε ἀγαθὰ· ἐνίοτε ἡμῶς γνωρίζουσιν οἱ ἄνθρωποι τὰ καλλίτερα, καὶ ὅμως διὰ κακίαν αἰρούνται οὐχὶ ἐκεῖνα, τὰ ὅποια πρέπει.

Ἄρα ἡ προαίρεσις εἶνε μὲν ἐκούσιόν τι καὶ ἐλεύθερον, ἀλλὰ πρὸς τούτοις προβεβουλευμένον, μετὰ λόγου καὶ διανοίας ἐσκεμμένον, ὥστε νὰ γείνη κατὰ τοῦτο ἐκλογὴ, ὡς καὶ τὸ ὄνομα δηλοῖ, πρὸ ἐτέρου ἢ ἐτέρων αἰρετόν. Περὶ τίνος δὲ σκεπτόμεθα καὶ βουλευόμεθα; Βεβαίως περὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν καὶ τῶν πρακτικῶν, τῶν δυναμένων νὰ πραχθῶσι· περὶ τὰς ἀκριβεῖς ἐπιστήμας δὲν λέγομεν βουλευόμεθα οὐδὲ βουλόμεθα· ἡ βουλή εἶνε περὶ ὅσα γίνονται δι' ἡμῶν, ἀλλ' οὐχὶ πάντοτε κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὡς περὶ τὴν ἰατρικὴν, τὴν χρηματιστικὴν, τὴν πολιτικὴν καὶ τὰς ἄλλας τέχνας, ἐν γένει περὶ ὧν διστάζομεν εἰς τὴν πράξιν καὶ εὐρισκόμεθα μεταξὺ καταφάσεως καὶ ἀρνήσεως πρακτικῆς, περὶ τούτων βουλευόμεθα· καὶ βουλευόμεθα οὐχὶ περὶ τοῦ σκοποῦ, ὅστις εἶνε σαφὴς καὶ γνωστός, ἀλλὰ περὶ τῶν μέσων, περὶ τοῦ πῶς εὐκολώτατα καὶ κάλλιστα δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ὁ σκοπός· τί μέσον κατόπιν τίνος μέσου δεόν νὰ μεταχειρισθῶμεν ἕως τοῦ τελευταίου μέσου· ἡ βούλευσις ἄρα εἶνε ζήτησις, ἂν καὶ ἡ ζήτησις δὲν εἶνε πάντοτε βούλευσις, οἷα ἡ ζήτησις ἢ μαθηματικὴ. Λοιπὸν βουλευτὸν καὶ

προαιρετόν εἶνε τὸ αὐτό, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι τὸ προαιρετόν εἶνε ἤδη ὀρισμένον, ἐπειδὴ εἶνε τὸ ἐκ τῆς βουλῆς προκριθέν.

Εἰσέρχεται νῦν εἰς τὴν ἔρευαν τῆς βουλήσεως. Ἡ βούλησις καθόλου μὲν ἀναφέρεται εἰς τὸν σκοπὸν καὶ τὸ τέλος· καὶ βουλευτῶν ἀπλῶς μὲν εἶνε τὸ ἀγαθόν, διότι πάντες τοῦ ἀγαθοῦ ἐφίενται· ἐκάστῳ δὲ τὸ φαινόμενον ἀγαθόν: εἰς μὲν τὸν σπουδαῖον τὸ κατ' ἀλήθειαν ἀγαθόν, εἰς δὲ τὸν φαῦλον τὸ τυχόν· ὡς εἰς μὲν τοὺς ὑγιεῖς ἀνθρώπους ὑγιεινά μὲν εἶνε πάντα ὅσα ἀληθῶς εἶνε τρίαῦτα· ὁ σπουδαῖος ἐκαστα κρίνει ὀρθῶς καὶ εἰς ἐκαστα φαίνεται αὐτῷ τὸ ἀληθές· οἱ πολλοὶ ὅμως διὰ τὴν ἡδονὴν ἀπατῶνται περὶ τὸ ἀληθῶς ἀγαθόν· διότι ἡ ἡδονὴ ἐνῶ δὲν εἶνε ἀγαθόν, φαίνεται ἀγαθόν· διὰ τοῦτο οἱ πολλοὶ αἰροῦνται τὸ ἡδὺ ὡς ἀγαθόν καὶ φεύγουσι τὴν λύπην ὡς κακόν. Ἐννοητέον δ' ἐνταῦθα τὴν σωματικὴν ἡδονὴν καὶ λύπην.

Κατόπιν ὀρίζει τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως ἀκριβέστερον καὶ διὰ πολλῶν συνοψίζει δὲ τὸν ὀρισμὸν τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς ἐν γένει ὧδε· αἱ ἀρεταὶ εἶνε μεσότητες· ὅτι εἶνε ἐξεις, ὑφ' ὧν καὶ γίνονται· ὅτι εἶνε ἐφ' ἡμῖν καὶ ἐκούσαι καὶ οὕτως, ὅπως ἂν ὁ ὀρθὸς λόγος προστάξῃ. Παρατηρεῖ δὲ ὅτι τῶν μὲν πράξεων ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἐσμὲν κύριοι, εἰδυότες τὰ κατ' ἐκαστα, ἀλλὰ τῶν ἐξεων μόνον τῆς ἀρχῆς ἐσμὲν κύριοι, ἤτοι κύριοι νὰ μὴ συνειθίσωμεν τοῦτο ἢ ἐκεῖνο· ἀλλ' ἀφοῦ ἀπαξ ἢ ἐξίς καταστῆ ἰσχυρὰ καὶ δευτέρα φύσις οὕτως εἰπεῖν, δὲν εἴμεθα πλέον κύριοι, ἀλλὰ δούλοι, ὡς λέγομεν, τῶν παθῶν.—Ἀπὸ τῆς αὐτῆς δουλείας ζητεῖ ἡ παιδαγωγία σήμερον καὶ ἡ θρησκεία ν' ἀπομακρύνῃ τὸν ἀνθρώπον καὶ τηρῇ αὐτὸν ἐλεύθερον εἰς τὸ πράττειν ὅ,τι ὁ λόγος ἐπιβάλλει.—

Μετὰ τὴν θεωρίαν ταύτην τῆς ἀρετῆς ἐν γένει μεταβαίνει εἰς τὴν ἔρευαν ἰδίαν ἐκάστης ἀρετῆς· καὶ πρῶτον περὶ τῆς ἀνδρίας ποιεῖται τὸν λόγον.

Ἄνδρία.

Ἡ ἀνδρία, λέγει, εἶνε μεσότης περὶ φόβους καὶ θάρρη· φοβούμεθα τὰ φοβερά ὡς κακὰ· διότι ὁ φόβος εἶνε προσδοκία κακοῦ· φοβούμεθα λοιπὸν πάντα τὰ κακὰ, οἷον ἀδοξίαν, πενίαν, νόσον, ἀφιλίαν, θάνατον· ὥστε καὶ ὁ ἀνδρεῖος εἰνέ τινα, ἃ φοβεῖται, ὡς τὴν ἀδοξίαν, τὴν ἀτιμίαν· καὶ εἶνε τρώντι καλὸν νὰ φοβῆται ταῦτα· ἀλλ' ἴσως τὴν πενίαν δὲν πρέπει νὰ φοβῆται οὐδὲ τὴν νόσον· κυρίως ὅμως ἀν-

δρεῖος εἶνε ὁ μὴ φοβούμενος τὸν θάνατον τὸν ὑπὲρ πατρίδος ἐν πολέμῳ· διὸ καὶ ἐν θαλάσῃ καὶ ἐν νόσοις ἀδεῆς ὁ ἀνδρεῖος. Εἶτα ὁ ἀνδρεῖος εἶνε ἀνέκπληκτος ὡς ἀνθρώπος· ἀλλ' ὅμως φοβεῖται καὶ τι ὑπὲρ ἀνθρώπου, ἀλλ' ὅπως πρέπει καὶ ὡς ὁ λόγος κελεύει, θὰ ὑπομένῃ ἕνεκα τοῦ καλοῦ· διότι αὐτὸς εἶνε, λέγει, ὁ σκοπὸς τῆς ἀρετῆς, τὸ καλόν.

Ἡ ἔλλειψις εἶνε διπλῆ, τὸ μὲν φοβεῖται τις ὅσα δὲν πρέπει καὶ ὡς οὐ πρέπει, τὸ δὲ ὅτι δὲν φοβεῖται ὅτε πρέπει νὰ φοβῆται, ἐνῶ ὁ ἀνδρεῖος ὑπομένει καὶ φοβεῖται ὅσα πρέπει καὶ ὅπως πρέπει καὶ ὅτε πρέπει δι' ἀξίαν (ἐκ λόγου). Ὁμοίως δὲ καὶ θάρρος ἔχει κατ' αἰτίαν καὶ ὡς ὁ λόγος ἠθέληεν ἐπιτάξῃ καὶ πάσχει καὶ πράττει. Ἡ ὑπερβολὴ ὅμως τριπλῆ τις· ὁ μὲν ὑπερβάλλον κατὰ τὴν ἀφοσίαν δυνατὸν νὰ ὀνομασθῆ μαινόμενος ἢ ἀνάληπτος, ἀν μηδὲν φοβῆται, μήτε σεισμὸν μήτε τὰ κύματα· ὁ ὑπερβάλλον κατὰ τὸ θάρρος πρὸς τὰ φοβερά εἶνε θρασύς· φαίνεται δὲ ὁ θρασύς ὅτι εἶνε ἀλαζών καὶ προσποιεῖται ἀνδρίαν καὶ θέλει νὰ φαίνηται τοιοῦτος καὶ ὅπου δύναται μιμνῆται· διὰ τοῦτο καὶ οἱ πολλοὶ αὐτῶν εἶνε θρασύδειλοι· διότι ἐνῶ θρασύνονται δὲν ὑπομένουσι τὰ φοβερά· εἶνε δὲ καὶ προπετεῖς καὶ μετὰ θελήσεως πρὸ τῶν κινδύνων, γενόμενοι δὲ ἐν αὐτοῖς ἀφίστανται· ἐνῶ οἱ ἀνδρεῖοι ἐν τοῖς ἔργοις εἶνε ὀξεῖς, πρότερον δὲ ἡσυχοί· ὁ δὲ ὑπερβάλλον κατὰ τὸν φόβον δειλός· ὡς δειλίαν δὲ ἐνταῦθα καταδικάζει καὶ τὴν αὐτοκτονίαν, διότι τὸ ἀποθνήσκειν ἕνεκα πενίας ἢ ἔρωτος ἢ ἄλλου τινὸς λυπηροῦ δὲν εἶνε, λέγει, ἀνδρεῖου, ἀλλὰ μάλλον δειλοῦ· καὶ ὅτι μαλθακότης εἶνε τὸ φεύγειν τὰ ἐπίπονα· ἔπειτα ὁ αὐτοκτονῶν ὑπομένει τὸν θάνατον οὐχὶ ὡς καλόν, ἀλλ' ἐπειδὴ φεύγει τὸ κακόν.

Τὴν ἀνδρίαν ἔπειτα ἀνάγει εἰς τὴν πολιτείαν· διότι πρῶτον οἱ πολῖται φαίνεται ὅτι ὑπομένουσι τοὺς κινδύνους διὰ τὰ ἐκ τῶν νόμων ἐπιτίμια καὶ τὰ ὀνειδῆ καὶ τὰς τιμὰς· διὸ καὶ ἀνδρεῖότατοι εἶνε οἱ πολῖται, παρ' οἷς οἱ δειλοὶ εἶνε ἄτιμοι, οἱ δὲ ἀνδρεῖοι ἐντιμοὶ· καὶ ἐπαινεῖ τὴν τοιαύτην ἀνδρίαν· διότι προέρχεται ἐκ τῆς αἰδοῦς καὶ τῆς τοῦ καλοῦ ὀρέξεως, τῆς τιμῆς καὶ διὰ φυγὴν ὀνειδῶν, ὅπερ εἶνε αἰσχρὸν. Οἱ δὲ ἀναγκαζόμενοι νὰ γείνωσιν ἀνδρεῖοι ὑπὸ τῶν ἀρχόντων εἶνε χειρότεροι· διότι διὰ φόβον πράττουσι τοῦτο· ὥστε δὲν ἀποφεύγουσι τὸ αἰσχρὸν, ἀλλὰ τὸ λυπηρὸν, τὴν κακίαν καὶ τιμωρίαν· ἐκεῖ λοιπὸν τὰ ἐλατήρια εὐγενῆ, ἐδῶ ἀγενῆ καὶ δουρικὰ.

Ἄνευρίσκει δ' ἔπειτα ὅτι ἡ ἐμπειρία ἢ περὶ ἕκαστα φαίνεται οὕσα ἀνδρεία· ὡς οἱ στρατιῶται ἐν τοῖς πολεμικοῖς καὶ οἱ ἀθληταὶ πρὸς τοὺς ἀγυμνάστους· διότι εἰς τοὺς τοιοῦτους ἀγῶνας οἱ ἀνδρειότατοι δὲν εἶνε καὶ μαχηώτατοι, ἀλλ' οἱ ἔχοντες ἡσκημένα τὰ σώματα· καὶ ὁμοῦ συμβαίνει καὶ στρατιῶται γυμνασμένοι νὰ γείνωσι δειλοί, ὅταν παρατείνηται ὁ κίνδυνος καὶ λείπωνται κατὰ τὸ πλῆθος καὶ τὰς παρασκευάς· διότι φοβούνται μᾶλλον τὸν θάνατον ἢ τὸ αἰσχρὸν· χρειάζονται ἄρα ἀνώτερον ἑλαττήριον.

Ἐπειτα παρατηρεῖ ὅτι καὶ ὁ θυμὸς ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀνδρίαν· καὶ διὰ θυμὸν φαίνονται τινες ἀνδρεῖοι, καὶ θυμοειδεῖς οἱ ἀνδρεῖοι· καὶ ὄντως ὁ θυμὸς εἶνε πρὸς τοὺς κινδύνους ὀρηκτικώτατος· ἀλλ' ὁ ἀληθῶς ἀνδρεῖος διὰ τὸ καλὸν πράττει τὰ τῆς ἀνδρίας, συνεργεῖ δὲ καὶ ὁ θυμὸς. Τὰ θηρία δὲ διὰ λύπην εἶνε ἀνδρεία ἢ διότι ἐπληγώθησαν ἢ ἐφοβήθησαν· διὸ τὸ ὄραν πρὸς τοὺς κινδύνους ἐξελαυνόμενος τις ὑπ' ἀλγηδόνος καὶ θυμοῦ δὲν εἶνε ἀνδρεία· διότι τότε καὶ οἱ ὄνοι θὰ ἦσαν ἀνδρεῖοι, ὅταν πεινώσι.

Προσέτι οὐδ' οἱ εὐέλπιδες εἶνε ἀνδρεῖοι· διότι πολλάκις πολλοὺς νικήσαντες διὰ τοῦτο θαρροῦσιν εἰς τοὺς κινδύνους· ὁμοίως καὶ οἱ μεθύοντες, διότι ὑπὸ τῆς μέθης γίνονται καὶ οὗτοι εὐέλπιδες. Ὅθεν ἀνδρειότερος ὁ εἰς τοὺς αἰφνιδίους φόβους ἀφοβὸς καὶ ἀτάραχος ὡς ἐκ τῆς ἐξέως. Καὶ οἱ ἀγνοοῦντες φαίνονται ἀνδρεῖοι, ὡς οἱ εὐέλπιδες. Ἀνδρεία ψυχῆς εἶνε προσέτι καὶ τὸ ὑπομένειν τὰ λυπηρὰ καὶ μάλιστα χαλεπώτερον εἶνε τὸ ὑπομένειν τὰ λυπηρὰ ἢ τὸ ἀπέχεσθαι τῶν ἡδέων· καὶ ἐν τοῖς πολέμοις ὁ θάνατος καὶ τὰ τραύματα εἶνε λυπηρὰ εἰς τὸν ἀνδρεῖον καὶ ἄκοντα, καὶ ὁμοῦ ὑπομένει καὶ ὀφείλει νὰ ὑπομένη αὐτὰ· διότι εἶνε καλὸν ἢ διότι εἶνε αἰσχρὸν τὸ μὴ ὑπομένειν αὐτὰ· καὶ μάλιστα ὅσῳ μᾶλλον εὐδαιμονέστερος εἶνε καὶ πασῶν μετέχει τῶν ἀρετῶν, τόσῳ πλέον θὰ λυπηῆται, καθόσον ἡ ζωὴ τοῦ τοιοῦτου εἶνε μάλιστα ἀξία καὶ ἐν γνώσει ἀποστρεφεται μεγίστων ἀγαθῶν, καὶ ὁμοῦ εἶνε ἀνδρεῖος ἔτι μᾶλλον, διότι ἀντ' ἐκείνων τῶν ἀγαθῶν αἰρεῖται τὸ καλόν, ἐνῶ τυχόντες στρατιῶται διακινδυνεύοντες τὴν ζωὴν προθύμως διὰ μικρὸν κέρδος εἶνε βεβαίως ἥττον ἀνδρεῖοι. Ἐκ πάσης τῆς θεωρίας ταύτης συνάγεται ὅτι τὴν ἀνδρίαν ἀποτελεῖ κυρίως ἰδέα τις τῆς ψυχῆς ἠθικῆ, ἢ ἰδέα τοῦ καλοῦ, ἢ τοῦ καθήκοντος καθ' ἡμᾶς τοὺς νεωτέρους·—καὶ ἰδοὺ πῶς καὶ ὁ Ἀριστο-

τέλης κατ' ὀλίγον ἀπὸ τῶν καθ' ἕκαστα ὀρμώμενος ὑψοῦται εἰς ἰδέας.

Σωφροσύνη.

Μετὰ τὴν ἀνδρίαν μεταβαίνει εἰς τὴν ἔρευναν τῆς σωφροσύνης· τὰς δύο δὲ ταύτας ἀρετὰς θεωρεῖ συγγενεῖς καὶ πῶς μετεχούσας ἀμφοτέρως τοῦ ἀλόγου τῆς ψυχῆς ἢ τοῦ θυμικοῦ.

Ἡ σωφροσύνη καὶ αὕτη τίθεται μεσότης περὶ τὰς ἡδονάς, ὀλιγώτερον δὲ καὶ οὐχὶ ὁμοίως περὶ τὰς λύπας. Ζητεῖται ἔπειτα περὶ ποίας ἡδονάς, ἅς καὶ διαίρει εἰς ψυχικὰς καὶ σωματικὰς. Καὶ ψυχικὰς μὲν καλεῖ τὴν φιλοτιμίαν καὶ φιλομάθειαν. Παρατηρεῖ ὅτι οἱ περὶ τὰς ἡδονάς ταύτας οὔτε σώφρονες λέγονται οὔτε ἀκόλαστοι· ὁμοίως καὶ οἱ περὶ ἄλλας τοιαύτης φύσεως ἡδονάς· οἷον οἱ φιλόμουθοι καὶ διηγητικοί, ὡς καὶ οἱ περὶ τὰ τυχόντα κατατρίβοντες τὰς ἡμέρας λέγονται μὲν ἀδόλεσχοι, ἀλλ' οὐχὶ ἀκόλαστοι. Ὡστε μένει περὶ τὰς σωματικὰς ἡδονάς ἡ σωφροσύνη· ἀλλὰ καὶ πάλιν οὐχὶ περὶ πάσας τὰς διὰ τοῦ σώματος ἡδονάς· διότι οἱ χαίροντες εἰς τὰ χρώματα καὶ τὰ σχήματα καὶ τὴν ζωγραφικὴν, ὡς οἱ περὶ τὴν ἀκοήν, τὰ μέλη καὶ τὴν μουσικὴν, δὲν λέγονται ἀκόλαστοι. Ἀναφέρεται λοιπὸν ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ἀκολασία περὶ τὰς ἡδονάς ἐκείνας, ὧν καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα κοινωνοῦσι· διὸ καὶ ἀνδραποδώδεις καὶ θηριώδεις φαίνονται αὐταί· εἶνε δὲ αἱ τῆς ἀφῆς καὶ τῆς γεύσεως ἐν σιτίοις καὶ ποτοῖς καὶ ἐν τοῖς ἀφροδισίοις· διὰ τοῦτο, λέγει, τὸ χαίρειν τοῖς τοιοῦτοις καὶ μάλιστα ἀγαπᾶν ταῦτα θηριώδεις.

Διαίρει δὲ τὰς ἐπιθυμίας ταύτας εἰς κοινὰς καὶ ἰδίας καὶ προσθέτους· οἷον ἡ τῆς τροφῆς μὲν εἶνε φυσικὴ· ἀλλὰ τὸ τοιαῦδε ἢ τοιαῦδε τροφῆς ἐπιθυμεῖν δὲν εἶνε κοινὸν ὅλως, εἰ καὶ ἔχει τι φυσικόν· διότι ἄλλα εἰς ἄλλους ἀρέσκουσι καὶ εἶνε ἡδέα. Εἰς τὰς φυσικὰς λοιπὸν ταύτας ἐπιθυμίας ὀλίγοι ἀμαρτάνουσιν. Εἰς δὲ τὰ τῆς τροφῆς οἱ πλέον τοῦ δέοντος ἐσθίοντες καλοῦνται γαστρίμαργοι, οὗς καὶ λίαν ἀνδραποδώδεις ὀνομάζει.

Ἀλλὰ περὶ τὰς ἰδίας ἡδονάς πολλοὶ καὶ πολλαχῶς ἀμαρτάνουσι καὶ μάλιστα οἱ ἀκόλαστοι· καὶ ἡ ἀκολασία εἶνε ἢ περὶ τὰς ἡδονάς τὰς τοιαύτας ὑπερβολὴ· ἐλλείποντες περὶ τὰς ἡδονάς ταύτας δὲν εἶνε πολλοί· διότι δὲν εἶνε τοῦ ἀνθρώπου ἢ τοιαύτη ἀναισθησία· διὰ τοῦτο καὶ δὲν ἔχει ὄνομα ὁ τοιοῦτος, ἐπειδὴ εἶνε σπάνιον. Ὁ δὲ σώφρων μὲσως ἔχει, οὔτε ἡβεται εἰς ὅσα ὁ ἀκόλαστος, ἀλλὰ μᾶλλον δυσχε-

ραίνει, οὔτε ὅλως εἰς ὅσα δὲν πρέπει οὔτε πολὺ, οὔτε λυπείται ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτῶν, ἐνῶ ὁ ἀκολαστος λυπείται, διότι δὲν ἔχει τὰ ἡδέα, οὔτε ἐπιθυμεῖ ὁ σώφρων ἢ μετρίως οὐδὲ πλέον τοῦ δέοντος, οὐδ' ὅτε δὲν πρέπει, ἀλλ' ὅσα πρὸς ὑγείαν καὶ εὐεξίαν συντείνουσιν ἡδέα, ταῦτα ὀρέγεται ἐν μέτρῳ καὶ ὅπως πρέπει.

Τὸ ὄνομα δὲ τῆς ἀκολασίας φαίνεται ἐκ μεταφορᾶς ἀπὸ τῶν παιδικῶν ἀμαρτιῶν, ὅταν αὐταὶ δὲν κολάζονται· παρατηρεῖ δὲ ὀρθῶς, ὅτι ἡ ἐπιθυμία καὶ ὁ παῖς δὲν νὰ κολάζεται· διότι καὶ τὰ παιδιά ζῶσι κατ' ἐπιθυμίαν· ἐπειδὴ ἂν μὴ πείθωνται καὶ μὴ ἄρχωνται, ἐπὶ πολὺ φθάνει ἡ ὄρεξις τοῦ ἡδέου, ἥτις εἶνε ἀπληστος· ὅταν δὲ αἱ ἐπιθυμίαι εἶνε μεγάλαι καὶ σφοδραὶ, καὶ τὰς φρένας βλάπτουσι· διὸ δέον νὰ εἶνε μέτριοι καὶ ὀλίγοι καὶ εἰς τὸν λόγον νὰ μὴ ἐναντιώνωνται, ἀλλ' εὐπειθεῖς καὶ κεκολασμένοι ἢ περιορισμένοι. Καὶ καθὼς ὁ παῖς, λέγει, δέον νὰ ζῇ κατὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ παιδαγωγοῦ, οὕτω καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν τῆς ψυχῆς κατὰ τὸν λόγον τοιοῦτος εἶνε ὁ σώφρων.

Ἐλευθεριότης.

Μεταβαίνει ἐντεῦθεν εἰς ἄλλην τάξιν ἀρετῶν καὶ πρῶτον περὶ ἐλευθεριότητος ποιεῖται λόγον, ἣν τίθησιν ὁμοίως μεσότητα περὶ χρήματα, ἴδια περὶ δόσιν καὶ λῆψιν καὶ μᾶλλον περὶ δόσιν. Χρήματα δὲ καλεῖ ὅσων ἡ ἀξία μετρεῖται διὰ τοῦ νομίσματος.

Καὶ ἡ μὲν ὑπερβολὴ τῆς ἀρετῆς ταύτης, τῆς ἐλευθεριότητος, εἶνε ἡ ἀσωτία, ἡ δὲ ἔλλειψις, ἡ ἀνελευθερία· ἀνελευθέρους δὲ καλεῖ τοὺς σπουδάζοντας μᾶλλον ἢ ὅσον πρέπει περὶ χρήματα, ἀσώτους δὲ τοὺς καὶ ἀκολάστους ἢ καὶ ἀκρατεῖς καὶ εἰς ἀκολασίαν δαπανηροῦς. Διὰ τοῦτο οἱ ἀσωτοὶ φαίνονται ἔχοντες πολλὰς κακίας· ὥστε μόνον ὁ ἐλευθέριος μεταχειρίζεται ἀριστα τὸν πλοῦτον, ὄντα τῶν χρησίων. Ἡ χρῆσις δὲ τῶν χρημάτων εἶνε περὶ τὴν δαπάνην καὶ τὴν δόσιν, ἐνῶ ἡ λῆψις καὶ ἡ φυλακὴ τῶν χρημάτων εἶνε μᾶλλον κτήσις· διὰ τοῦτο τοῦ ἐλευθερίου εἶνε μᾶλλον τὸ δίδόναι, ὅπου πρέπει ἢ τὸ λαμβάνειν ὅθεν πρέπει, καὶ μὴ λαμβάνειν ὅθεν δὲν πρέπει· διότι ἀρετὴ εἶνε μᾶλλον τὸ εὖ ποιεῖν ἢ τὸ εὖ πάσχειν καὶ τὰ καλὰ πράττειν μᾶλλον ἢ τὰ αἰσχρὰ μὴ πράττειν, μᾶλλον δηλαδὴ θετικὴ ἢ ἀρνητικὴ. Καὶ δὴ εὐκολώτερον εἶνε τὸ μὴ λαμβάνειν τοῦ δίδόναι· διὰ τοῦτο καὶ ὀλιγώτερον δίδουσι τὸ οἰκεῖον ἢ λαμβάνουσι τὸ ἄλλότριον. Ἐλευθέριοι

λοιπὸν οἱ δίδοντες· οἱ δὲ μὴ λαμβάνοντες ἐπαινοῦνται διὰ δικαιοσύνην.

Ῥυθμίζει πάλιν πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ καλοῦ καὶ τὴν ἀρετὴν ταύτην καὶ ἐπαναλαμβάνει, ὅτι ἐπειδὴ αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις καλαὶ καὶ τοῦ καλοῦ ἕνεκα, καὶ ὁ ἐλευθέριος ἄρα θὰ δώσῃ ἕνεκα τοῦ καλοῦ καὶ ὀρθῶς, δηλονότι εἰς ὅσους πρέπει καὶ ὅσα καὶ ὅτε, καὶ ἐν γένει ὀρθῶς καὶ ταῦτα ἡδέως καὶ ἀλύπως· ἐνῶ ὁ δίδους εἰς ὅσους δὲν πρέπει καὶ οὐχὶ ἕνεκα τοῦ καλοῦ, ἀλλὰ διὰ τινος ἄλλης αἰτίας, δὲν εἶνε ἐλευθέριος, ὡς οὐδ' ὅστις δίδωσι μετὰ λύπης· διότι ἤθελε προτιμήσει μᾶλλον τὰ χρήματα ἢ τὴν καλὴν πράξιν.

Εἶτα περιγράφει πλατύτερον τὸν ἐλευθέριον· οὗτος οὔτε λαμβάνει, ὅθεν δὲν πρέπει, οὔτε αἰτητικὸς εἶνε, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἰδίων κτημάτων λαμβάνει, ἵνα ἔχῃ νὰ δίδῃ· ἀλλὰ καὶ τὰ ἴδια δὲν θ' ἀμελήσῃ, οὐδ' εἰς τοὺς τυχόντας δίδωσιν, ἵνα ἔχῃ νὰ δώσῃ εἰς ὅσους πρέπει καὶ ὅτε καὶ ὅπου εἶνε καλόν· ἄλλο χαρακτηριστικὸν τοῦ ἐλευθερίου εἶνε νὰ ὑπερβάλλῃ εἰς τὴν δόσιν, ὥστε καὶ ὀλιγώτερα ν' ἀφήσῃ εἰς ἑαυτόν· διότι ὁ ἐλευθέριος δὲν ἀποβλέπει εἰς ἑαυτόν· ἀγαπᾷ νὰ εὐεργετῇ. Εἶνε δὲ καὶ κατὰ τὴν περιουσίαν ἢ ἐλευθεριότης· διὰ τοῦτο ἐλευθεριώτερος δύναται νὰ εἶνε καὶ ἄλλου ὀλιγώτερα δίδων, ὅταν ἀπὸ ὀλιγωτέρων δίδωσιν· οἷον τὸ λεπτόν τῆς γῆρας, ὅπερ ἐκ τοῦ ὑστερήματος ἐδόθη, εἶνε ἐλευθεριότης καὶ μείζων ταλάντου ἀνθρώπου πολυταλάντου.

Παρατηρεῖ δὲ ὅτι οἱ μὴ ἀποκτήσαντες τὴν περιουσίαν, ἀλλὰ παραλαβόντες αὐτὴν ἀπόνως, φαίνονται ἐλευθεριώτεροι· διότι εἶνε ἀπειροὶ τῆς ἐνδείας. Πρὸς τοῦτοις ὁ ἐλευθέριος δὲν εἶνε εὐκολὸν νὰ πλουτῇ, διότι μήτε ληπτικὸς εἶνε μήτε φυλακτικὸς. Εἶνε δὲ ὁ ἐλευθέριος εἰς τὰς χρηματικὰς αὐτοῦ σχέσεις εὐκοινωνήτος, δυνάμενος καὶ ν' ἀδικηθῇ, ἐπειδὴ δὲν τιμᾷ τὰ χρήματα.

Ἐκ τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως ἡ μὲν ἀνελευθερία ἐλλείπει εἰς τὸ δίδόναι καὶ ὑπερβάλλει κατὰ τὸ λαμβάνειν· ὁ δὲ ὑπερβάλλον ἀσώτος εἶνε οὐκ ὀλίγον καλλίτερος τοῦ ἀνελευθέρου· διότι ὁ ἀσώτος εἶνε εὐχάτος καὶ ὑπὸ τῆς ἡλικίας καὶ ὑπὸ τῆς ἀπορίας καὶ δυνατὸν νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν μεσότητα παιδαγωγούμενος πῶς καὶ διδασκόμενος, ἐνῶ ὁ ἀνελεύθερος οὐδένα ὠφελεῖ οὐδ' ἑαυτόν· ὥστε ἡ ἀνελευθερία εἶναι ἀνίατος, ἐπειδὴ καὶ μὲ τὴν ἡλικίαν ἀφ' ἑξῆς· καὶ οἱ πολλοὶ εἶνε φύσει μᾶλλον φιλόχρηματοι ἢ μεταδοτικοί. Διαιροῦνται δὲ οἱ ἀ-

νελεύθεροι εἰς δύο τάξεις ἐνίοτε· οἱ μὲν ὑπερβάλλουσι κατὰ τὴν λῆψιν, οἱ δὲ ἔλλειπουσιν κατὰ τὴν δύσιν, οἷον φειδωλοὶ, γλίσχροι, κίμβικες καὶ τὰ τοιαῦτα καλούμενοι, οἵτινες ὁμοῦ δὲν ἐπιθυμοῦσι τὰ ἀλλότρια, ἐνῶ οἱ ὑπερβάλλοντες κατὰ τὴν λῆψιν πάντοθεν λαμβάνουσι καὶ πᾶν, κοινῶς αἰσχροκερδεῖς καλούμενοι.

Προσότης.

Ἡ προσότης εἶνε μεσότης καὶ αὕτη περὶ ὀργῆς· ἡ μὲν ὑπερβολὴ καλεῖται ὀργιλότης καὶ ὀργίλος ὁ ἔχων ταύτην, ἡ δὲ ἔλλειψις, ἀοργησία καὶ ἀόργητος ὁ μὴ ὀργιζόμενος. Τὸ μὲν πάθος τῆς ὑπερβολῆς ἐνταῦθα καλεῖ ὀργὴν, τὰ δ' ἐμποιοῦντα τὸ πάθος τοῦτο εὐρίσκει πολλὰ καὶ διάφορα. Ὁ δὲ ὀργιζόμενος μόνον ἐφ' οἷς δεῖ καὶ πρὸς οὓς δεῖ καὶ ὡς δεῖ καὶ ὅτε καὶ ὅταν χροῖον, οὗτος εἶνε ὁ πρᾶος· εἶνε δὲ ὁ τοιοῦτος καὶ συγγνωμονικὸς μᾶλλον· ἡ δ' ἔλλειψις, ἡ ἀοργησία, φαίνεται ἀναισθησία τις οὔσα· διότι οὔτε αἰθάνεται οὔτε παροργίζεται οὔτε λυπείται οἷς δεῖ. Ἄλλ' ἡ ὑπερβολή, λέγει, εἶναι πολλαπλή· διότι ἄλλοι μὲν ὀργίλοι ταχέως ὀργίζονται πρὸς οὓς οὐ δεῖ καὶ ἐφ' οἷς οὐ δεῖ, ταχέως δὲ καὶ παύονται· καθ' ὑπερβολὴν δὲ ὄξει εἶνε οἱ ἀκρόχολοι καὶ πρὸς πᾶν ὀργίλοι καὶ ἐπὶ παντί· τοὺς τοιοῦτους λέγομεν σήμερον ἐν τῇ συνηθείᾳ νευρικοῦς, ἀποδίδοντες τὸ εὐερέθιστον αὐτῶν εἰς τὴν εὐπάθειαν τοῦ νευρικοῦ αὐτῶν συστήματος· ἄλλοι δὲ τῶν ὀργίλων εἶνε πικροὶ καὶ ἐκδικητικοί, διαφυλάττοντες τὴν ὀργὴν, ὡς λέγει καὶ ὁ Ὅμηρος· εἰ μὲν γάρ τι καὶ αὐτίκα χόλον καταπέψη, ἀλλὰ τοὶ καὶ μετόπισθεν ἔχει κότον, ὄφρα τέλεσῃ· ἄλλοι δὲ πάλιν εἶνε χαλεποὶ καὶ σκληροὶ. Τοσοῦτοι οἱ διάφοροι βαθμοὶ τῆς ὑπερβολῆς, πρὸς ἣν ἀντιτίθεται ἡ προσότης, ἥς δὲν ὀρίζεται ἀκριβῶς τὸ μέτρον, οὔτε τὸ πῶς δεόν να ὀργιζώμεθα, οὔτε πρὸς τίνας καὶ διὰ τίνα πράγματα καὶ τὰ τοιαῦτα· πάντα ταῦτα θεωρεῖ ὡς καθ' ἕκαστα ἀναγόμενα εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ ἀνθρώπου μόρφωσιν. Ἐν τούτοις καὶ ὁ μικρόν τι παραβαίνων τὸ οἰονδήποτε μέτρον τῆς ὀργῆς δὲν ψέγεται, ὅταν ὁ λόγος τῆς ὀργῆς εἶνε ἠθικός.

Κοινωνικὰ ἁμαρτίαι.

Ἐν τῇ πρὸς ἀλλήλους τῶν ἀνθρώπων κοινωνίᾳ καθ' ἡδονὴν ἢ λύπην παρατηρεῖ πολλάς τινας ἔλλειψεις ἢ ὑπερβολάς· οἱ μὲν, λέγει, εἶνε ἄραιοι, οἱ πάντα ἐπαινοῦντες πρὸς ἡδονὴν, ἵνα δῆλα δὴ εὐχαριστήσωσι πάντας καὶ ἀρέ-

σωσιν, οἵτινες εἰς οὐδὲν ἀντιτείνουσιν, οὐδένα θέλοντες να λυπήσωσι μεθ' οὗ συνκναστρέφονται· οἱ ποιοῦντες δὲ τοῦτο, ὅπως ὠφέλειά τις αὐτοῖς προσγίνηται εἰς χρήματα, λέγονται κόλακες· οὕτως ἔχομεν δύο τάξεις τῆς κοινωνικῆς ταύτης ἁμαρτίας, τὸ ἄραιοσιν ἢ φιλάραιοσιν, ὡς κοινῶς νῦν λέγεται, καὶ τὴν κόλακειαν· ἀντίθετον ἔλλειψιν ἀποτελοῦντας εὐρίσκει τοὺς πρὸς πάντα ἐναντιουμένους· οὗτοι δὲ καλοῦνται δύσκολοι ἢ δυσέριδες.

Μεταξὺ τῶν ἄκρων τούτων ἡ μέση ἀρετὴ εἶνε ἀνώνημος· παραδέχεται ὁμοῦ ὅτι εἶνε φιλία τις, ἀλλὰ διάφορος τῆς κυρίως φιλίας· διότι δὲν ἔχει τὸ αἰσθημα ἐκείνης· ὥστε τὸ ἄλλο θὰ εἶνε ἡ γενικὴ φιλάνθρωπία ἢ εὐγένεια καὶ εἰλικρίνεια. Ὁ τοιοῦτος λοιπὸν μέσος, ὁ εἰλικρινὴς καὶ εὐγενὴς τοὺς τρόπους ἐν ταῖς μετὰ τῶν ἄλλων ὁμιλίαις, θὰ ὁμιλῇ ὡς δεῖ, καὶ πρὸς τὸ καλὸν ἀποβλέπων καὶ τὸ πρέπον, σκοπεῖων τὸ μὴ λυπεῖν τὸν μεθ' οὗ ἂν συνομιλῇ· ἀλλὰ κανόνα ἔχει πάντοτε καὶ ἐνταῦθα τὸ καλὸν καὶ πρέπον· προαιρεῖται λοιπὸν τὸ εὐχαριστεῖν καὶ ἀποφεύγει τὸ δυσαρεστεῖν, ἀλλ' οὐχὶ ἀπολύτως, ὄχι καὶ ἐναντίον τῆς ἀληθείας, τοῦ καλοῦ, τοῦ συμφέροντος.

Ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ ὁμοίως παρατηρεῖ ὅτι οἱ μὲν ψεύδονται, οἱ δὲ ἀληθεύουσιν ἐν λόγοις καὶ ἐν πράξεσι καὶ τῇ προσποιήσει· καὶ ὁ μὲν προσποιοῦμενος εἰς ἑαυτὸν ἐνδοξά εἴτε ἐν λόγῳ εἴτε ἐν ἔργῳ μὴ ὑπάρχοντα αὐτῷ ἢ καὶ προσποιοῦμενος μείζονα τῶν ὑπαρχόντων, οὗτος καλεῖται ἀλαζών· τὸ δὲ ἀνέπαλιν ὁ ἀρνεύμενος τὰ ὑπάρχοντα αὐτῷ κατὰ ἢ καὶ παριστῶν αὐτὰ πολὺ μικρότερα, οὗτος καλεῖται εἴρων. Τούτων τῶν ἄκρων ὁ μέσος εἶνε ἀθέκαστος, εἶνε δῆλα δὴ αὐτὸς ἕκαστος ὅ,τι εἶνε, ἐν τε τῷ κοινωνικῷ βίῳ καὶ τῷ λόγῳ ὡν ἀληθευτικός καὶ ὁμολογῶν τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ οὔτε μεγαλείτερα οὔτε μικρότερα· ὅ,τι εἶνε, εἶνε· οὕτω ζῆ καὶ οὕτως ὁμιλεῖ καὶ φέρεται. Λέγει δὲ ἀληθευτικόν, τὸν ἐν λόγῳ καὶ ἐν τῷ βίῳ ἀληθεύοντα· τοιοῦτος δὲ ὁ ἐπεικὴς καὶ φιλαλήθης ἐν πᾶσιν. Ἐνταῦθα ψέγει σφοδρῶς τὸ ψεῦδος. Τὸ ψεῦδος φαῦλον λέγει καὶ ψεκτόν, τὸ δὲ ἀληθὲς καλὸν καὶ ἐπαινετόν· ὥστε ὁ μέσος ἐπαινετός· οἱ δὲ ἄκροι ἀμφοτέροι ψεκτοί· ἀλλὰ μᾶλλον ψεκτόν θεωρεῖ τὸν ἀλαζώνα, ὅστις ὡς προσποιοῦμενος μείζω τῶν ὑπαρχόντων εἶνε φαῦλος, ἐπειδὴ χαίρει τῷ ψεύδει, καὶ μάταιος μᾶλλον ἢ κακός· ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι ἐνίοτε καὶ προσποιοῦνται ἐνεκεν αἰτίας τινός, ἢ δόξης ἢ τιμῆς ἢ ἀργυρίου, καὶ τότε

εἶνε ψεῦσται ἢ ἐκ φιλοδοξίας ἢ ἐκ φιλοχρηματίας, ὥσπερ οἱ προσποιούμενοι σοφίαν καὶ ἐπιστήμην καὶ ἀλαζονεύμενοι, μὴ ὄντες σοφοὶ μηδ' ἐπιστήμονες εἴτε ἰατρικὴν εἴτε ἄλλο τι ἐπαγγελλόμενοι χρηματισμοῦ χάριν. Οἱ δὲ εἰρωνες φαίνονται χαριέστεροι τὸ ἦθος· διότι δὲν πράττουσι τοῦτο χάριν κέρδους, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀποφεύγουσι τὸν ὄγκον.

Εἶτα ποιεῖται λόγον περὶ βωμολοχίας, ἀγροικίας καὶ σκληρότητας ὡς ἀκρων καὶ περὶ εὐτραπείας ὡς μεσότητος· καὶ περὶ ἀναπαύσεως καὶ παιδιᾶς ἐν τῷ βίῳ.

Δικαιοσύνη.

Διορίσας τὰς ἀρετὰς, ἀνδρίαν, σωφροσύνην, ἐλευθεριότητα, μεγαλοπρέπειαν, μεγαλοψυχίαν, πραότητα καὶ φιλαλήθειαν ἐν τῷ λόγῳ καὶ ἐν τῷ βίῳ, εὐτραπείαν καὶ δεξιότητα, μεταβαίνει εἰς τὸ περὶ δικαιοσύνης.

Ταύτην καλεῖ τελείαν ἀρετὴν, καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ πρὸς ἕτερον, καθ' ὅσον ἀναφέρεται εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν· καὶ διὰ τοῦτο κρατίστην τῶν ἀρετῶν ἀποκαλεῖ τὴν δικαιοσύνην· καὶ οὐθ' ὁ ἔσπερος οὐθ' ὁ ἐφῶς οὕτω θαυμαστός· διὸ καὶ λέγεται

Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶς ἀρετὴ ἐστίν.

Τελεία δ' ἀρετὴ λέγεται ἡ δικαιοσύνη αὕτη· διότι ὁ ἔχων αὐτὴν καὶ πρὸς ἕτερον δύναται καὶ μεταχειρισθῆ τὴν ἀρετὴν, οὐχὶ μόνον καθ' ἑαυτὸν· ὅπερ οἱ πολλοὶ ἀδυνατοῦσιν· εἰς μὲν τοὺς οικείους ἔχουσι τὴν ἀρετὴν, εἰς δὲ τὰς πρὸς ἕτερον σχέσεις οὐχί· τοῦτο δὲ λέγει ὅτι σημαίνει καὶ τὸ τοῦ Βιάντος, ἀρχὰ ἀνδρᾶ δεικνύσιν· διότι ὁ ἀρχῶν πρὸς ἕτερον καὶ ἐν κοινωνίᾳ ἤδη διατελεῖ· διὸ καὶ ἀλλότριον ἀγαθὸν φαίνεται μόνῃ τῶν ἀρετῶν ἡ δικαιοσύνη, ἐπειδὴ ἄλλου τὰ συμφέροντα πράττει. Ἐντεῦθεν ποιεῖ τὴν ἐξῆς ἀντίθεσιν· ὡς εἶνε κακιστὸς ὁ πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς τοὺς φίλους μοχθηρὸς, οὕτως ἀριστὸς οὐχ ὁ πρὸς ἑαυτὸν χρωμένον τῇ ἀρετῇ, ἀλλ' ὁ πρὸς ἕτερον· ὅπερ καὶ εἶνε ἔργον χαλεπὸν· οὕτως ὑφούται ὑπεράνω τοῦ ἀτομικοῦ ἐγὼ καὶ ὑποτίθησι τὸ θεμέλιον τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμόνου κοινωνίας· καὶ ἡ δικαιοσύνη ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην ἀντιστοιχεῖ πῶς πρὸς τὸ καθήκον.

Ὅθεν ἡ δικαιοσύνη αὕτη εἶνε οὐ μέρος ἀρετῆς, ἀλλ' ὅλη ἀρετὴ, καὶ ἡ ἐναντία ἀδικία οὐ μέρος κακίας, ἀλλ' ὅλη κακία. Ζητεῖται ἔπειτα τί διαφέρει ἡ ὅλη ἀρετὴ καὶ ἡ δικαιοσύνη αὕτη καὶ συνάγεται ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι

καθ' ὅσον ἡ ἀρετὴ ἀναφέρεται γενικῶς πρὸς ἕτερον, εἶνε δικαιοσύνη, καθ' ὅσον δὲ εἶνε τοιαύτη ἢ τοιαύτη ἐξῆς καθ' ἑαυτὴν εἶνε ἀρετὴ ἀπλῶς, οἷον ἀνδρία, σωφροσύνη, ἐλευθεριότης, κτλ. Ταῦτα περὶ τῆς γενικῆς οὕτως εἰπεῖν δικαιοσύνης.

Ζητεῖ ἔπειτα τὴν ἐν μέρει δικαιοσύνην, ὁμοίως καὶ τὴν κατὰ μέρος ἀδικίαν· διότι ὑπάρχει δικαιοσύνη ἐν τῇ ἐφαρμογῇ καὶ ἀδικία· ἐν τῇ ἐφαρμογῇ π. χ. εἰς τὰς ἄλλας μοχθηρίας ὁ ἐνεργῶν, οἷον ὁ ρίψας τὴν ἀσπίδα διὰ δειλίαν, ὁ κακολογῶν δι' ὀργὴν, ἢ ὁ μὴ βοηθήσας διὰ χρημάτων ἔνεκεν ἀνελευθεριότητος, ἀδικεῖ μὲν ὁ τοιοῦτος πᾶς, οὐδὲν δὲ πλεονεκτεῖ, οὐδὲν ὠφελεῖται· ὅταν ὅμως πλεονεκτῇ, δὲν πλεονεκτεῖ, διότι εἶνε ἀνελεύθερος ἢ διότι εἶνε ὀργίλος ἢ διότι εἶνε δειλὸς ἢ διὰ πάντα τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ πλεονεκτεῖ δι' ἄλλην τινὰ κακίαν, τὴν ἀδικίαν· καὶ αὕτη εἶνε ἡ πλεονεξία, μέρος τι τῆς ὅλης κακίας, καὶ μερικόν τι ἀδικον, παραβαλλόμενον πρὸς τὸ ὅλον ἀδικον, τὸ παρὰ τὸν νόμον. Τὸ μερικόν δὲ τοῦτο ἀδικον καὶ ἡ ἀδικία εἶνε τὸ ἐπὶ τὸ κερδαίνειν ἀναφερόμενον. Ὅριζει τοῦτο καὶ σαφηνίζει ὧδε· ὅστις πράξῃ τι παρὰ τὸν νόμον χάριν τοῦ κέρδους, οὗτος ἀδικὸς καὶ ἡ πράξις ἀδικία· διότι ἂν τις πατᾶξῃ τινὰ παρὰ τὸν νόμον, ἔπραξε τοῦτο δι' ὀργὴν ἂν καταλίπη τὴν τάξιν, ὁμοίως διὰ δειλίαν ἂν ὅμως ἔπραξέ τι παρὰ τὸν νόμον χάριν κέρδους, τοῦτο ἐγένετο δι' ἀδικίαν. Ὅστε ὑπάρχει δικαιοσύνη γενικὴ, τὸ πάντα κατὰ νόμον καὶ λόγον πράττειν, καὶ δικαιοσύνη μερικὴ, τὸ μὴ παρανομεῖν ἔνεκα κέρδους· ὁμοίως ἀδικία γενικὴ καὶ ἀδικία μερικὴ, ἥτις καὶ συνώνυμος τῇ γενικῇ ἀδικίᾳ λαμβάνεται· εἶνε ἄρα καὶ δικαιοσύναι πλείονες· διότι ὑπάρχουσι καὶ ἕτεραι δικαιοσύναι, παρὰ τὴν δικαιοσύνην, τὴν ὅλην ἀρετὴν περιλαμβάνουσαν. Δικαιρεῖ δὲ τὸ δίκαιον εἰς τὸ νόμιμον καὶ τὸ ἴσον, τὸ δὲ ἀδικον εἰς τὸ παράνομον καὶ τὸ ἄνισον. Καὶ τὸ μὲν παράνομον σαφές καὶ ὠρισμένον, τὸ παρὰ τὸ θετικὸν λεγόμενον δίκαιον, ὃ συνέθεντο οἱ ἄνθρωποι, τὸ δὲ ἄνισον δεῖται, λέγει, προσδιορισμοῦ· διότι τὸ ἄνισον καὶ τὸ πλεόν, ὃ καὶ αὐτὸ ἄνισον φαίνεται, δὲν εἶνε ταυτόν, ἀλλ' ἕτερον ὡς μέρος πρὸς ὅλον, ὡς ὑπάλληλοι ἔννοιαι· διότι τὸ μὲν πλεόν πάντοτε εἶνε ἄνισον, ἀλλὰ πᾶν ἄνισον δὲν εἶνε καὶ πλεόν. Καὶ τὸ ἀδικον καὶ ἡ ἀδικία δὲν εἶνε ταύτᾳ, ἀλλὰ τὸ μὲν μερικόν, ἡ δὲ γενικὴ· διότι αὕτη ἡ ἀδικία ἢ νῦν π. χ. εἶνε μέρος τῆς ὅλης ἀδικίας· ὁμοίως καὶ ἡ δικαιοσύνη αὕτη τῆς ὅλης γενικῆς